

«پیوستار سلامت جامعه، خانواده و کودک»

کبری و اعظمی^۱

تورم و شرایط اقتصادی نابسامان، افزایش طلاق، گسترش اعتیاد، ازدواج جوانان، مشکلات مسکن، بیکاری، کمبود خدمات بهداشتی-درمانی رایگان، مسائل آموزشی و تحصیلی فرزندان و بسیاری موارد دیگر حاکی از عدم سیاست‌گذاری‌های اقتصادی و اجتماعی و نبود رفاه کودک و خانواده در ایران است. وضعیت خانواده، به عنوان یکی از نهادهای مهم هر جامعه، بر سایر نهادهای اجتماعی و کلیت جامعه اثرگذار است. بدون تردید خانواده سالم، کودک سالم پرورش خواهد داد و سلامت کودک و خانواده هر دو متأثر از سلامت جامعه است و به عنوان یک پیوستار در تأثیر و تأثر متقابل قرار دارند.

نظر به شرایط کنونی جامعه، خانواده ایرانی از هر لحاظ مورد غفلت و بی‌توجهی قرار گرفته است و این نهاد بیش از هر زمان از سلامت فاصله گرفته و در چنبره آسیب‌های اجتماعی گرفتار آمده است.

در این یادداشت کوتاه به مهمترین چالش‌هایی که در جامعه وجود دارد و بر سلامت خانواده و کودک تأثیر گذارده است پرداخته می‌شود.

۱- نابرابری قدرت در ساختار جامعه: نابرابری جنسیتی و

حاکمیت مردسالاری بر ساختار خانواده که منبعت از الگوی مردسالاری رایج در جامعه است، زنان را در درجه پایین‌تر قدرت قرار می‌دهد و ناقض حقوق آنان است. این در حالی است که کودکان نیز در چنین ساختاری از حقوق اولیه برخوردار نبوده و در چنبره مردسالاری/پدرسالاری، نابرابری سنی و جنسیتی حقوق برحقشان تضییع می‌گردد. در ساختار نامبرده، کودک ارزش‌های مسلط نابرابرانه و کلیشه‌های جنسیتی را آموخته و در سنین بزرگسالی در چرخه تولید نابرابری در جامعه به ایفای نقش می‌پردازد.

۲- نبود سیاست‌های رفاهی کودک- خانواده: در جامعه‌ای که

سیاست‌های رفاهی کودک - خانواده بر آن حکمفرما نیست و خانواده به شدت متأثر از نوسان‌های سیاسی- اقتصادی است، و گرفتار مسائلی همچون: مشکلات عدیده مالی، بیکاری

^۱ - کارشناس ارشد مددکاری اجتماعی. ایمیل: kvaezi3000@gmail.com

گسترده، تحصیل کودکان (آن هم با پولی شدن مدارس و هزینه‌های هنگفت کلاس‌ها و آموزش‌های خصوصی)، نبود خدمات بهداشتی-درمانی رایگان و به عبارتی دیگر عدم برخورداری از حداقل‌های رفاهی است، مفهومی به عنوان سلامت کودک-خانواده مفهومی ندارد. این در حالی است که بسیاری از مسائل کودکان ناشی از وجود مشکل در ساختار «خانواده مبدأ» است که نسل اندر نسل تداوم یافته و به فرزندان انتقال می‌یابد.

سلامت روانی-اجتماعی والدین و نحوه تعامل زوجین با یکدیگر، تعامل والد/فرزند و تعامل فرزندان با یکدیگر نشان دهنده نمای خانوادگی است و در این بین هر چه میزان ارتباط اعضای خانواده با یکدیگر بیشتر و دور از تنش و کشمکش صورت گیرد، سلامت خانواده بیشتر تحکیم می‌یابد. در اغلب موارد مسائل کودکان اعم از تحصیلی، آموزشی، روانی و اجتماعی حاکی از مسائلی در ساختار خانواده، فقر و مشکلات مالی، شکاف زوجین، مسائل شخصیتی و روانی والدین است و در جامعه فاقد رفاه کودک-خانواده بازتولید می‌شود. مسائل کودکان از جمله ترس، اضطراب، هراس اجتماعی، وسواس فکری-عملی، افسردگی، پرخاشگری، مورد سوء آزار واقع شدن و... ناشی از وجود والد/والدینی با رفتارها و اعمال بیمارگون در جامعه‌ای فاقد رفاه است و از آنجا که خدمات خاصی برای شناسایی و درمان مسائل کودکان و خانواده وجود ندارد، میزان و شدت آسیب بیشتر و عمیق‌تر خواهد شد

۳-رهاشده‌گی سوء مصرف کنندگان مواد مخدر در جامعه: اعتیاد

در جامعه در میان اقشار و گروه‌های سنی، جنسیتی و طبقاتی مختلف شیوع یافته است و عدم مقابله ساختاری با این آسیب روز به روز بر میزان گسترش این آسیب و پیامدهای ناگوار آن بر جامعه، خانواده و کودکان می‌افزاید. جامعه‌ای که میزان اعتیاد در آن بالاست، کارکردهای اجتماعی-شغلی، مشارکتی و... افراد زیر سؤال خواهد رفت و در مقابل خانواده را دچار بدکارکردی در انجا مختلف خواهد ساخت و سلامت کودکان را در معرض چالش قرار می‌دهد. مقابله با اعتیاد نیازمند اجرای برنامه‌های کلان پیشگیری در سطوح مختلف (پیشگیری سطح اول، سطح دوم و سطح سوم) است. مسأله بسیار مهمی که در مرحله درمان و بازتوانی مغفول مانده است؛ هزینه‌های گزاف ترک اعتیاد و دریافت خدمات روانشناختی و اجتماعی است که اغلب مسیر درمان را برای افراد سوءمصرف کننده مواد مخدر و خانواده‌ها دشوار ساخته است. در کنار درمان و بازتوانی سوء مصرف کنندگان مواد

مخدر « ارائه خدمات و حمایت از خانواده بدکارکرد » نیز لازم و ضروری است تا قادر شود عضو دچار سوء مصرف مواد را مجددا پذیرش نموده و در شبکه حمایتی خود قرار دهد و تمهیداتی برای ترک و بازتوانی فرد فراهم نماید. بدون تردید درمان و بازتوانی سوء مصرف کنندگان مواد مخدر نیازمند حمایت‌های همه جانبه از سوی خانواده و نهادهای اجتماعی است و در شرایطی که این حمایت‌ها فراهم نباشد، درمان و ریشه‌کنی اعتیاد دشوار خواهد نمود.

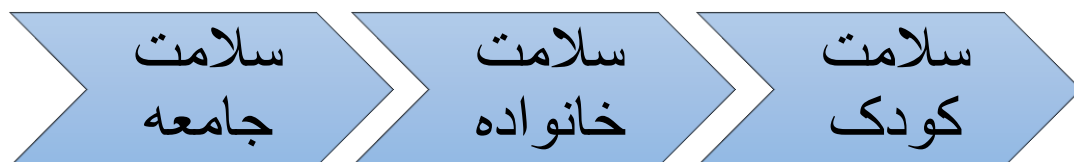
۴- **زیست اجتماعی دشوار زنان مطلقه:** با افزایش طلاق در جامعه، آنچه بیش از هر چیز زن مطلقه ایرانی را در معرض تهدید قرار می‌دهد دستیابی به فرصت‌های برابر برای بازسازی مجدد زندگی شخصی و اجتماعی است. یکی از مهمترین مسائلی که زنان مطلقه با آن مواجه هستند مسائل اقتصادی و تمکن مالی است که با رواج بیکاری و نابرابری جنسیتی، دستیابی به مشاغلی که حداقل نیازهای آنان را تأمین نماید، دشوار است. زنان مطلقه ناچارند در مشاغلی با حقوق و درآمد ناچیز به فعالیت پردازند، این در حالی است که ازدواج مجدد آنان به دلیل باورهای سنتی و افکار کلیشه‌ای، در مقایسه با مردان مطلقه دشوارتر صورت می‌گیرد. علاوه بر این موارد حمایت‌های روانشناختی از زنان مطلقه پس از طلاق در کمترین حد قرار دارد و این امر دسترسی آسان و ارزان به خدمات روانشناختی را دشوار ساخته است.

۵- **زیست نابسامان کودکان طلاق:** طلاق همواره پیامدهای ناخوشایندی برای زوجین و اعضای خانواده بر جای می‌گذارد اما آنچه مسلم است در وقوع طلاق بیشترین میزان آسیب‌پذیری بر کودکان وارد است. طلاق در بسیاری از جوامع توسعه یافته نه تنها یک مسأله اجتماعی نیست بلکه زوجین در شرایط مسالمت آمیز و با دریافت حقوق خود از هم جدا شده و کودکان می‌توانند بعد از طلاق والدین، در ارتباط مستمر با آنان قرار گیرند. بدین طریق میزان آسیب‌پذیری کودکان طلاق از لحاظ امنیتی و روانی بسیار کاهش می‌یابد. اما متأسفانه آنچه در جامعه ایران در حال وقوع است؛ این است که زوجین اغلب در حالت کشمکش و نزاع‌های خانوادگی و گاه طایفه‌ای از هم جدا می‌شوند و سرپرستی کودک/ کودکان در اغلب موارد به پدر واگذار می‌شود مگر اینکه شرایط خاصی همچون عدم صلاحیت پدر مطرح باشد. بسیاری از کودکان طلاق گاه تا سالیان طولانی از دیدار با یکی از والدین خود محروم می‌شوند و یا اینکه تصویری همچون فوت یا تصورات نادرست دیگری که خلاف امر واقع است، در فکر کودکان تزریق

می‌کنند و برای همیشه حسرت دیدار با یکی از والدین (که اغلب مادر است) را با خود دارند. متأسفانه قانون حاکم بر طلاق و حضانت فرزند کاملاً مردسالارانه/ پدر سالارانه است و حقوق زنان و کودکان در این موارد به راحتی نقض می‌شود.

بی تردید بر این فهرست می‌توان موارد دیگری نیز از قبیل: محیط زیست سالم، تغذیه و بهداشت سالم، امنیت و شغل و ده‌ها مورد دیگر افزود. آنچه روشن و واضح است این نکته است که سلامت جامعه زمانی تحقق خواهد یافت که متناسب با نیازهای اقشار مختلف سیاست‌های مناسب اندیشیده شود و در مسیر اجرای این سیاست‌ها همت گمارده شود. بی شک بنیان جامعه‌ای که بر اساس نابرابری (جنسیتی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی) شکل گرفته است، سیاست‌های رفاهی کودک- خانواده مورد غفلت واقع شده است و از گروه‌ها و اقشار آسیب‌پذیر آن طور که باید حمایت لازم و کافی مبذول نمی‌دارد، انتظار جامعه‌ای سالم که در مسیر توسعه یافتگی گام بردارد، انتظاری عبث و بیهوده خواهد بود و از آن جا که سلامت جامعه و سیاست‌های حاکم بر آن به صورت مستقیم بر سلامت خانواده و کودک اثرگذار است، بنابراین سلامت جامعه، خانواده و کودک در یک پیوستار قرار می‌گیرد که در شکل زیر نمایش داده شده است.

شکل (۱): پیوستار سلامت جامعه، خانواده و کودک

بر اساس این پیوستار اگر جامعه در سطح مناسبی از سلامت قرار گیرد و از شاخص‌های جامعه سالم برخوردار باشد، سلامت خانواده و کودک نیز تضمین خواهد شد. از جمله ویژگی‌های جامعه سالم از منظر جماعت سالم انتاریو (۲۰۰۳) به نقل از سمیعی و همکاران (۱۳۸۹) محیط زیست سالم پاک و امن، انصاف و عدالت اجتماعی، دسترسی کافی و همگانی به غذا، آب، سرپناه، درآمد، امنیت؛ کار و تفریح، دسترسی کافی به خدمات سلامت، وجود روابط و شبکه‌های قوی و حامی یکدیگر. درخشان نیا (۱۳۹۲) ویژگی‌هایی از منظر شهروندان تهرانی برای جامعه

سالم برشمرد که عبارت بود از: امنیت شغلی، تأمین مراقبت-های بهداشتی و درمانی، حمایت از قشرهای نیازمند. واعظی (۱۳۹۶) در مطالعه‌ای کیفی از منظر شهروندان شهرستان بانه ویژگی‌هایی از جمله: دولت خواستگاه خدمات رفاهی، رفاه گروه‌های آسیب‌پذیر، نظام آموزشی کارآمد و ... را برای جامعه سالم برشمرد.

به طور کلی پیوستار سلامت جامعه، خانواده و کودک نشان از رابطه متقابل و سه سویه با یکدیگر دارد؛ به عبارت بهتر هر اندازه یک سوی این پیوستار از سلامت بیشتر و بالاتری برخوردار باشد دو سوی دیگر نیز کیفیت بهتری از سلامت را تجربه خواهد کرد و بالعکس.

منابع:

- ۱- درخشان نیا، ف و همکاران (۱۳۹۲). ویژگی‌های جامعه سالم بر اساس تجارب و ادراکات شهروندان تهرانی. رفاه اجتماعی، ۱۵(۵۶): ۳۱۵-۳۴۶.
- ۲- سمیعی، م و همکاران (۱۳۸۹). سلامت اجتماعی ایران: از تعریف اجتماع مدار تا شاخص شواهد مدار، مسائل اجتماعی ایران؛ ۱(۲): ۳۲-۵۱.
- ۳- واعظی، ک (۱۳۹۶). مطالعه کیفی ویژگی‌های جامعه سالم از منظر شهروندان شهرستان بانه. فصلنامه دانش انتظامی کردستان، ۸؛ ۳(۳۱): ۶۵-۹۲.